PUTERE POLITICĂ, AUTORITATE LINGVISTICĂ, IDENTITATE NAŢIONALĂ: LIMBA MOLDOVENEASCĂ ÎN PERSPECTIVĂ ISTORICĂ ŞI TEORETICĂ

POLITICAL POWER, LINGUISTIC AUTHORITY, AND NATIONAL IDENTITY: THE MOLDAVIAN LANGUAGE IN HISTORICAL AND THEORETICAL PERSPECTIVE

(Abstract)

The national identity constituting/building process is integral part of a political project. Such a process builds on many patterns, including the ethnic origin, language, religion, common history, territorial continuity, and the like, each impacting in a different way, from a case to another. Unlike the other elements in this series, the language has a special status. The so-called Moldavian language (*limba moldovenească*) is an astonishing example of a *sui generis* 'making' of a national language. The question concerning the legitimacy or rather the lack of legitimacy of the Moldavian language has already been subject of many debates and is far from being settled (see, for instance, Ciscel 2007). The legitimation/de-legitimation process and corresponding debate followed two paths: one political – as formalized in a series of key laws/acts (Moldavian Constitution/1994 *vs.* Law 3465–XI/1989; Declaration of Independence/1991); the other linguistic – as informed by views expressed by individual linguists (Stati *vs.* Coseriu, for instance) and positions taken by formal institutions (Moldavian Government *vs*. Moldavian and Romanian Academies). What may really be interesting, in a research which aims at re-addressing this sensitive issue, is not the bare re-iteration of these debates, in a sort of repeated discourse which risks lapsing into the boiler-plate rhetoric, but approaching it diversely – as a case study – in an attempt to identify and describe a new type of political intervention in the national language making process. After briefly tracing the punctuated trajectory of Bessarabia/the Republic of Moldova's history, the research focuses on the post-Communist (=post-Soviet) times (until 5 December 2013). An in-depth analysis provides evidence of a dual political action: the making of the Moldavian nation and

BDD-V2873 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:13 UTC)

the making of the Moldavian language, as different from Romanian. The Moldavian nation is legitimated by the existence of an independent Moldavian state. *Could the latter legitimize the creation of the Moldavian language too?* Beyond its immediate historical significance, the Moldavian case also has high theoretical relevance. It helps understanding how political factors can intervene in legitimizing/de-legitimizing a linguistic identity, up to instituting and institutionalizing a fictive one. The complexity of the issue under investigation along with the heterogeneity of the factors at work both demand for a trans-disciplinary approach.

Cuvinte-cheie: (pseudo-)limba moldovenească, autoritate (forţă centrifugă) – libertate (forţă centripetă), identitate naţională, intervenţie străină, identitate lingvistică fictivă.

Key-words: (pseudo-)*limba moldovenească*, authority (centripetal force) – freedom (centrifugal force), national identity, foreign penetration, fictive linguistic identity.

Problema limbii vorbite de moldovenii basarabeni a fost adesea confundată cu problema statului moldovean. Graniţele primului s-au schimbat şi poate se vor mai schimba, ca şi cele ale altor state. Asta nu a dus şi nu duce la transformarea unei limbi într-o alta, doar pentru că se decide, în mod mai mult sau mai puţin arbitrar, să i se schimbe numele. Şi totuşi, naşte spontan o întrebare: *Ideea de limbă moldovenească de unde vine şi se tărăgănează?*

1. SCURT EXCURS ISTORIC

În vederea delimitării problemei limbii şi a separării ei de cea a statului moldovean, se impune un scurt recurs la istorie, cu strictă referire la chestiuni politice şi lingvistice. Voi punctualiza doar câteva aspecte, menite să faciliteze înţelegerea unui argument atât de complex şi de sofisticat, precum este cel al (pseudo-)limbii moldoveneşti, de către un cititor mai puţin familiarizat cu istoria Moldovei/Republicii Moldova[1].

1.1 Înainte de Republica Moldova

Folosirea indiscriminată a numelor Moldova şi/sau Basarabia în contexte istorice diferite poate genera confuzii. Moldova istorică se referă, în linii mari, la principatul Moldovei până la [1806]1812, acoperind teritorii de ambele părţi

[1] Pentru o privire sintetică, aspectele lingvistice incluse, vezi, spre exemplu, Ciscel, 2007: 32-46; cf. şi Zaffi, 2010 (mai ales pentru perioada ţaristă). Dat fiind spaţiul limitat al acestui articol, aici şi în continuare am optat pentru câteva referinţe de dată recentă.

BDD-V2873 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:13 UTC)

ale Prutului şi ale cărui graniţe se schimbă în mod continuu. După o perioadă de glorie, principatul începe să decadă, fiind nevoit să accepte, ca şi Ţara Românească, suzeranitatea otomană (începutul sec. al XVI-lea–1806)[2]. Cât despre denominativul Basarabia, acesta a fost iniţial folosit cu referire la Ţara Românească sub Basarab I (1310–52), dat apoi teritoriului între Dunăre şi Marea Neagră preluat de Moldova în vremea lui Alexandru cel Bun (1400–32),[3] pentru a fi apoi extins la întregul teritoriu intrat sub ocupaţie ţaristă (Basarabia ţaristă), la începutul secolului al XIX-lea[4].

Un adevăr trivial, adesea ignorat, este faptul că ceea ce a fost ocupat de Imperiul Ţarist reprezenta doar o parte din teritoriul Moldovei istorice[5]. În istoria acestui teritoriu s-au succedat, de atunci încoace, următoarele perioade: ocupaţia rusească ţaristă ([1806]1812–1917) şi post-ţaristă (1917–1918), unirea cu România (1918–[1939]1940/41–4), anexarea/ocupaţia sovietică ([1939]1940–1/1944–91) şi, în sfârşit, independenţa (1991–prezent).

Din punct de vedere politic, acestea corespund, în ordine: unui ţinut (*область*) (1818)[6], unei provincii (1828)[7], şi, respectiv, unei gubernii (1871) a Imperiului Ţarist, cu autonomie iniţială semnificativă, pierdută gradual, şi rusificare[8] accentuată după 1880[9]; unei republici (Republica Democratică Moldovenească – întâi parte autonomă a Republicii Federative Ruse: 2 Decembrie 1917, apoi independentă: 24 ianuarie 1918); unei părţi a Regatului României Mari[10]; unei republici sovietice (R. S. S. Moldovenească) şi, respectiv, unui stat suveran (Republica Moldova).

---

[2] Iniţial cu independenţa păstrată formal, dar des violată în practică; începând cu 1711 cu o erodare semnificativă a autonomiei, în timpul regimului fanariot; cf. Zaffi 2010; Brad Chisacof 2012.

[3] Teritoriu cunoscut şi sub numele de Basarabia Veche sau cu cel turcesc de Bugeac (astăzi în Ucraina).

[4] Detalii în Zub 2012; cf. Musteaţă (ed.) 2012.

[5] Restul teritoriului (partea de vest) păstrează numele de Moldova. În 1859 se uneşte cu Ţara Românească, formând Principatele Unite ale Valahiei şi Moldovei – stat unitar, din 1861 numit România, recunoscut în 1878 şi devenit regat in 1881.

[6] Prin „Aşezământul obrazovaniei oblastei Basarabiei", [al lui Alexandru I], Chişinău, 1818; abrogat în 1828; parţial on-line; vezi mai ales primele 12 pagini; pentru limbă vezi 10-12 (10 şi 12 on-line).

[7] Prin „Regulamentul lui Voronţov", 29.01.1829; Mihail S. Voronţov – vicerege al Basarabiei (1823-36). Detalii în Liboni 2013.

[8] Prin asimilare şi amalgamare, ambele menite să ducă la o deligitimare a identităţii româneşti [moldoveneşti].

[9] Detalii în Negru 2012; cf. Goşu, 1998.

[10] Detalii în Enciu 2012.

BDD-V2873 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:13 UTC)

Situaţia nu este mai puţin sofisticată la nivel lingvistic. Limba vorbită de marea parte a locuitorilor Moldovei istorice era româna, chiamată ea şi moldovenească (dar într-o vreme în care nu exista o conştientizare şi o formalizare a identităţii lingvistice). Alături de română, se vorbeau şi alte limbi – cele ale grupurilor etnice care trăiau pe acel teritoriu şi a căror componenţă varia în timp şi spaţiu. Limba de cult a fost mai întâi (ca şi în alte provincii româneşti) slavona, pentru a fi treptat înlocuită începând cu secolul al XVI-lea cu româna; menţinându-se totuşi grafia chirilică. Timp de aproape două secole, suzeranitatea otomană nu a contemplat o politică lingvistică precisă cu privire la principatele române aflate sub controlul său. Începând cu 1711, o dată cu stabilirea regimului fanariot, deopotrivă în Moldova istorică cât şi în Ţara Românească, se încearcă impunerea formală a unei noi limbi oficiale – limba greacă[11]. Limba română continuă să existe şi să se dezvolte. Începând cu sfârşitul secolului al XVIII-lea se trece gradual (în faza de tranziţie s-a folosit şi alfabetul mixt: latino-chirilic) la alfabetul latin. Deşi se revine la grafia chirilică, în Basarabia ţaristă, limbii române [moldovenească] i s-a recunoscut totuşi iniţial (1818) statutul de limbă oficială, alături de rusă. Începând cu 1828, româna [moldovenească] va pierde treptat teren în favoarea rusei, care va deveni cu timpul singura limbă oficială. Ar fi de notat interzicerea limbii române în învăţământul public (1867) şi impunerea ei în biserici (alături de română, cu mai mult sau mai puţin succes)[12]. Unirea cu Regatul României, în 1918, va duce automat la adoptarea limbii române (cu afabet latin).

Merită deschisă aici o mică paranteză. La scurt timp după pierderea controlului asupra Basarabiei, nou fondata Uniune Sovietică creează, printr-o decizie a Politbiroului (25.09.1924), aşa-numita R.S.S. Autonomă Moldovenească, dincolo de Nistru. Capitala, stabilită iniţial la Baltă, este apoi mutată la Tiraspol – ca şi Baltă cu populaţie moldovenească nesemnificativă, dar înconjurat totuşi de sate moldoveneşti. Conform statisticilor oficiale, moldovenii reprezentau pe atunci doar 34,2% din populaţia totală (ucraineenii 50,4%, ruşii 8%, alte etnii 6%). Potrivit autorităţile sovietice, aceste date subestimau numărul moldovenilor (estimaţi de către grupul de iniţiativă la circa 300.000 din totalul unei populaţii de 500.000). Limba noii republici autonome devine româna, sub numele de moldoldovenească şi cu alfabet chirilic. Dacă în 1918 nu exista în zonă nici-o şcoală cu predare în limba română [moldovenească], la sfârşitul lui 1924 erau deja active 11, iar în 1928 102; în

[11] *De jure* limbă oficială, *de facto* greaca a devenit doar în parte dominantă, rolul ei variind de la un registru la altul; detalii în Brad Chisacof 2012: 23-44, în special.

[12] Negru 2012; cf. Goşu, 1998.

BDD-V2873 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:13 UTC)

1930–1 frecventate de circa 20.600 de copii[13]. Dincolo de implicaţiile ei istorice, R.S.S.A.M. este un caz de fabricare *ad hoc* a unei identităţi naţionale pe temei pur politic/ideologic. Accentul pus pe limbă demonstrează nu doar o recunoaştere a identităţii lingvistice a moldovenilor, dar şi centralitatea celei din urmă în constituirea unei eventuale identităţi naţionale.

Re-anexarea Basarabiei de către Uniunea Sovietică în [1939]1940, şi din nou în 1944, comportă şi schimbări la nivel de politică lingvistică. Într-o primă perioadă, limba română [moldovenească] era folosită în paralel cu rusa. Practicată de U.R.S.S. în anii douăzeci–începutul anilor treizeci, politica de încurajare şi promovare a limbilor naţionale pierde totuşi teren după cel de-al doilea război mondial, când rusificarea lingvistică domină. În contextul creat de relaxarea treptată a puterii sovietice în a doua jumătate a anilor optzeci, în R.S.S. Moldovenească se face din ce în ce mai mult simţit spiritul iredentist. Limba devine unul dintre punctele cheie pe agenda mişcării de renaştere naţională.

1.2 Perioada post-sovietică: [1988]1991–2013

În cadrul acestei perioade, relativ scurte, dar extrem de complexe, se pot diferenţia trei sub-perioade: 1988–94, 1994–2009 şi, respectiv, 2009–2013.

În sub-perioada 1988–94, un prim sub-interval (1988–91) – proto-post-sovietic – marchează începuturile mişcării de recuperare a identităţii naţionale şi, implicit, de proto-desovietizare. Un al doilea sub-interval (1991–4) corespunde formalizării trecerii de la R.S.S. Moldovenească la Republica Moldova[14]. Deja în 1988, etnia şi limba devin centrale în discursul public din R.S.S. Moldovenească, revendincând identitatea moldovenesc–român, recunoaşterea limbii române ca limbă de stat şi introducerea alfabetului latin. La alegerile din martie 1989, Frontul Popular – catalizator al spiritului iredentist – obţine un success discret. Câteva luni mai târziu, pe 31 august, vor fi promulgate o serie de legi legate de cele trei chestiuni menţionate. Ziua de 31 august va deveni sărbătoare naţională – Republica Moldova este probabil singura ţară care numără printre sărbătorile naţionale una dedicată limbii. Reacţii din partea multor minorităţi naţionale nu s-au lăsat aşteptate. Căderea Uniunii Sovietice, în 1991, marchează începutul unei noi etape, sancţionate prin Declaraţia de independenţă (1991) (precedată de Declaraţia de suveranitate, 1990) a Republicii Moldova, având drept limbă naţională româna cu alfabet latin[15]. Acest scenariu avea să fie curând revizuit.

[13] Detalii în Zaffi 2010: 15-20; de unde am preluat şi datele statistice.

[14] Referitor la procesul de trecere de la R.S.S.M. la Republica Moldova, vezi Ionescu 2002.

[15] Detalii în Ionescu 2002: 13-21.

BDD-V2873 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:13 UTC)

Cea de-a doua sub-periodă (1994–2009) este mai degrabă una regresivă. Articolul 13 din Constituţia Moldovei (1994) schimbă numele limbii naţionale din *română* în *moldovenească*, păstrând totuşi alfabetul latin[16]. Ca urmare a protestelor din martie–aprilie 1995, de către grupuri de studenţi şi intelectuali, pe 27 aprilie preşedintele Republicii Moldova, Mircea Snegur, se adresează Parlamentului: admiţând că numele corect al limbii este româna, solicită amendarea articolului în cauză[17]. Complicarea ulterioră a contextului politico-economic a dus la suspendarea amendării. În plan strict politic, de notat este şi „re-animarea", începând cu 1996, a Partidului Communist şi, în general, începutul unei etape din ce în ce mai controversate[18]. Abandonaţi propriului lor destin de către o Românie deopotrivă prea săracă şi politic incapabilă pentru a fi de folos, puţin sau deloc consideraţi de Europa şi, mai ales, sub continuă presiune externă din partea Rusiei, moldovenii se confruntă cu probleme economice insurmontabile (şomaj, sărăcie, emigraţie). Problema limbii trece în plan secundar, împreună cu idea unirii cu România.

Situaţia se degradează ulterior în 2009, până la a crea o criză politică profundă, care duce, printre altele, şi la imposibilitatea de a alege un preşedinte[19]. În încercarea disperată de a ieşi din sfera de influenţă a Rusiei, moldovenii se agaţă cu disperare de ultima speranţă – Europa. În martie 2012, Nicolae Timofti, candidat al Alianţei pentru Integrare Europeană, este ales Preşedinte al Republicii. Pe 22 martie, Legea 49 sanctifică dreptul cetăţenilor moldoveni de a indica în propriile documente de identitate naţionalitatea română, prin auto-identificare. Ar putea fi, cu mare probabilitate, o intenţie de a re-afirma unitatea de identitate moldovenească-română; eventual şi preludiul unei noi intenţii unioniste.

În linii mari, cele trei sub-perioade ar putea fi definite drept: *pro-română, moldovenească* şi, respectiv, *pro-europeană.* În plan lingvistic, aceasta revine, în ordine, la afirmarea identităţii moldovenească-română (limba română), la construirea unei eventuale identităţi moldoveneşti (limba moldovenească, diferită de română) şi, respectiv, la o eventuală suspendare a problemei limbii [identităţii lingvistice] şi concentrarea pe probleme strict economice[20].

[16] Acelaşi articol recunoaşte dreptul de a păstra rusa şi alte limbi, încurajează studierea limbilor străine şi indică faptul că folosirea limbilor pe teritoriul Republicii Moldova va fi stabilită prin lege organică.

[17] Ionescu 2002: 37 şi următoarele.

[18] Pentru cotitura spre stânga (1996) şi tendiţele din anii următori (1997–9), vezi Ionescu 2002: 125-7 şi, respectiv, 128-45.

[19] Referitor la alegerile din 2009, vezi Ciscel 2011.

[20] Pentru situaţia lingvistică din perioada post-sovietică (până în 2006), vezi Ciscel 2007.

BDD-V2873 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:13 UTC)

2. CADRU TEORETIC

Cadrul teoretic general al cercetării întreprinse în lucrarea de faţă are în vedere câteva aspecte fundamentale: natura de obiect istoric şi cultural a limbajului (ca de altfel şi a politicului); esenţialitatea limbajului şi a politicului pentru fiinţa umană; înţelegerea limbajului şi a politicului în termeni de autoritate şi libertate; raportul autoritate–libertate în constituirea/construirea unui nucleu lingvistic comun; raportul politic–lingvistic în facerea limbii naţionale ca parte a identităţii naţionale.

La nivel de suport teoretic, vor fi implicate, în primul rând, o serie de concepte triviale: limbă comună, *comon core*[21], *lingua franca*[22], limbă naţională etc. Acestora li se adaugă câteva concepte din (sau actualizate de) paradigma coşeriană: *limba – obiect istoric şi cultural*, *schimbarea* şi *neschimbarea* în limbă, *limba exemplară* etc. Pentru înţelegerea raportului politic–lingvistic, modelul teoretic de referinţă este, în linii mari, produsul hibridizării a două importante sisteme de gândire: viziunea despre politic a Hannei Arendt şi cea asupra limbajului propusă de Mihail Bahtin; hibridizare schiţată deja în alte ocazii (Vîrban 2006a şi 2006b).

2.1 Limba – obiect istoric şi cultural. Schimbarea şi neschimbarea

Dincolo de circumstanţele istorice menţionate, merită amintit faptul că limbajul este prin natura sa un obiect istoric. Limbajul uman se manifestă şi există sub forma limbilor istorice. Cel care a surprins cel mai bine esenţialitatea naturii istorice a limbajului a fost Eugeniu Coşeriu. În acest sens, observa:

> Limba „se face", dar „facerea" ei este o *„facere" istorică*, nu cotidiană; este o „facere" într-un cadru de permanenţă şi de continuitate. În felul acesta, considerată în două momente successive ale istoriei sale, o limbă nu este „ni tout à fait une autre, ni tout à fait la même". Însă faptul că se menţine parţial identică cu ea însăşi şi că încorporează tradiţii noi este, tocmai, ceea ce asigură funcţionalitatea ei ca limbă şi caracterul ei de obiect istoric". Un obiect istoric există ca atare numai dacă este, în acelaşi timp, permanenţă şi successiune. (Coşeriu 1997[1958]: 247)

În plus, limbajul este un obiect cultural care ţine de sfera libertăţii, nu de cea a necesităţii, bucurându-se prin urmare de avantajul că „Libertatea îşi schimbă şi legile, pe când legile în natură nu se schimbă" (Coşeriu 1996a: 69). În acelaşi sens, Arendt insista asupra esenţialităţii libertăţii în sfera

[21] Vezi Hocket 1955: 18-9 si următoarele.
[22] Pentru *lingua franca,* vezi Schuchardt 1909.

BDD-V2873 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:13 UTC)

politicului: „Without it, political life as such would be meaningless" [Fără ea, viaţa politică ar fi ca atare lipsită de sens] (Arendt 1977 [1961]: 146).

Dacă schimbarea face ca o limbă să nu fie cu totul aceeaşi în două momente ale istoriei sale, ceea ce face ca ea să nu fie însă nici cu totul alta este faptul că „limba are o continuitate în conştiinţa vorbitorilor" (Coşeriu 1996a: 86), adică neschimbarea:

> Şi mai mult trebuie să ne întrebăm care sunt condiţiile care au motivat *neschimbarea*, fiindcă şi neschimbarea trebuie să fie explicată: acelaşi fel de viaţă, aceleaşi relaţii sociale, acelaşi tip de cultură, izolarea cu privire la alte limbi, foarte puţin contact ş.a.m.d. Noi ne-am obişnuit să considerăm numai schimbarea, ca şi cum limba n-ar trebui să se schimbe. Pe când, în realitate, trebuie să considerăm şi faptul că ceva nu se schimbă ca ceva foarte particular şi, deci, trebuie să explicăm aceste lucruri, fiindcă şi ele înseamnă un mod de a proceda al libertăţii. (Coşeriu 1996a: 91)

2.2. Limbaj şi politică în termeni de autoritate şi libertate

2.2.1. Încercând să diferenţieze fiinţa umană de alte fiinţe, Aristotel (*Politica* şi *Etica nicomahică*) definea omul drept *zōon politikon* „fiinţă vie care trăieşte în *polis*", ceea ce implică mai degrabă o natură socială. Să facă diferenţa dintre fiinţa umană şi alte fiinţe era, după Aristotel, şi capacitatea primului de a vorbi, de unde o a doua definiţie: *zōon logon ekhon* „fiinţă vie capabilă de vorbire". O a treia definiţie, cea de *bios politikos,* le asumă pe primele două, dar adaugă ceva în plus: *bios* fiind cel care trăieşte în acord cu *Binele* (respectă anumite principii).

Luând în discuţie definiţiile oferite de Aristotel, Hannah Arendt observă în mod corect că *bios politikos* este o fiinţă capabilă de acţiune (*praxis*) şi vorbire (*lexis*)[23]. Mai mult, notează că din aceste două activităţi "rises the realm of human affairs (*ta tōn antrōpōn pragmata,* as Plato used to call them), from which everything merely necessary and useful is strictly excluded" (Arendt 1998[1958]: 25) [se ridică domeniul afacerilor umane (*ta tōn antrōpōn pragmata,* aşa cum Platon obişnuia să le numească), din care tot ceea ce este necesar şi util este strict exclus]. Arendt consideră că fiinţa umană nu poate fi altfel decât politică; în alte cuvinte, ceea ce face omul om este revelarea şi dezvoltarea naturii sale politice. Adoptând o perspectivă istorico-teoretică, ea plasează în centrul teoriilor sale politice conceptele de *autoritate* şi *libertate*. Arendt reaminteşte că termenul autoritate trimite la *auctores* (autori)*,* cei cărora le vine recunoscut rolul de fondatori – recunoaşterea de către alţii fiind singura care legitimează autoritatea. Cât priveşte libertatea, Arendt distinge

[23] Arendt (1998 [1958]: capitolele III-V) înţelege prin acţiune (*action*) un tip specific de activitate, diferită deopotrivă de cele corespunzătoare lui a munci (*labour*) şi a lucra (*work*).

BDD-V2873 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:13 UTC)

între libertatea practică (manifestarea efectivă) şi cea teoretică (conceptul de libertate). Doar prima are de-a face cu politica. Distinge apoi libertatea exterioară (care se manifestă efectiv, într-un spaţiu public) de cea interioară (definită indirect, ca manifestare a absenţei celei dintâi). Felul în care autoritatea şi libertatea se raportează una la alta şi intervin în activitatea politică făcând, potrivit lui Arendt, diferenţa între un sistem politic sau altul: despotic, totalitar, sau bazat pe autoritate; doar ultimul creând scop pentru libertate şi, deci, legitimându-se ca sistem politic în sensul deplin al cuvântului[24].

Mihail Bahtin, în schimb, crede că ceea ce face omul om este facultatea sa lingvistică. Plasând accentul pe limbaj, Bahtin nu ignora rolul politicului şi cu atât mai puţin pe cel al socialului, insistând, în particular, asupra dimensiunii sociale a dialogului. Bahtin plasează economicul şi socialul la nivel de bază, în timp ce politicul la nivel de suprastructură, alături de alte registre, precum cel literar, juridic, ştiinţific etc.Toate aceste registre sunt concepute de Bahtin ca ideologii, înţelese ca universuri discursive. Ceea ce au în comun diversele ideologii este, în viziunea sa, tocmai natura lor discursivă; de unde şi primatul limbajului. Bahtin elaborează una dintre cele mai interesante şi pertinente teorii despre limbaj. În articularea sistemului său teoretic, un rol important îl are înţelegerea dinamicii limbajului/discursului (la diverse niveluri) în termeni de interacţiune continuă a două forţe – forţa centripetă (*центростремительная сила*) şi forţa centrifugă (*центробежная сила*), corespunzând tendinţei spre unificare, centralizare şi organizare sistematică a limbajului/discursului şi, respectiv, celei opuse, de diversificare, decentralizare şi dezorganizare[25].

2.2.2. Pornind de la conceptele introduse de Bahtin şi Arendt, am schiţat un nou model cu privire la rolul autorităţii şi libertăţii în facerea limbajului şi a politicului, insistând pe relaţia profundă dintre ele şi esenţialitatea lor pentru fiinţa umană. Mai exact, hibridizând viziunea Annei Arend asupra politicului cu cea bahtiana asupra limbajului, propuneam un model comun – de înţelegere atât a politicului cât şi a limbajului în termeni de autoritate şi libertate şi, implicit, posibilitatea reprezentării dinamicii ambelor [a politicului şi a

[24] Pentru conceptele de autoritate şi libertate, vezi, în particular, „What Is Authority?" şi, respectiv, „What Is Freedom", ambele în Arendt 1977: 91-141 şi, respectiv, 143-71. Pentru o viziune de ansamblu, vezi şi Arendt 2004 [1951], 1998[1958], 1977[1961], 1970, şi 1994[1930–54]. Pentru o sinteză, cf. Vîrban 2006a: 415-22.

[25] Detalii despre aceste concepte în Bahtin 1981[1934–5]. Pentru o viziune de ansamblu, vezi şi Bahtin 1993[1919–21/1986], 1984[1929/1963], 1999[1979], Bahtin/Medvedev]1978[1928] şi Bahtin/Voloşinov 1973[1928]. Pentru o sinteză, cf. Vîrban 2006a: 408-15; cf. şi id., 2006b: 122-3.

BDD-V2873 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:13 UTC)

limbajului] în termeni de forţe centripete şi, respectiv, centrifuge (Vîrban 2006a: 422-9, în particular).

2.2.3. Successiv (Vîrban 2006b), am interogat acest model cu privire la problema autorităţii (şi implicit a libertăţii) în limbă şi la relaţia dintre limba literaturii şi limba literară/exemplară/standard. Notam, tot atunci, că procesul de constituire/construire a celei din urmă este de regulă strâns legat de procesul de constituire a unei limbi naţionale, cea din urmă fiind parte integrantă a unui proiect politic (125-6). În ambele cazuri este vorba de constituirea unui nucleu, care poate fi însă doar exemplar (limba literară) sau/şi comun (limba majorităţii). Subliniam totodată esenţialitatea autorităţii în aceptarea unui nucleu drept limbaj unitar comun (126) şi, mai departe, diversitatea registrelor autorităţii (lingvistică, etnică, religioasă, culturală, politică etc.) (126-9). Luând în discuţie o serie de exemple concrete de formare a unei limbi naţionale, făceam câteva referiri şi la cazul Republicii Moldova, subliniind primatul politicului în procesul de facere a aşa-numitei limbi moldoveneşti (128). Raportul autoritate (forţă centripetă)–libertate (forţă centrifugă) priveşte nu doar dinamica internă a limbii sau raportul cu alte limbi, ci şi raportul dintre limbă şi diversele niveluri discursive (politic, literar, religios etc.).

2.2.4. Cercetarea de faţă propune o interogare ulterioară a modelului deja schiţat în lucrările anterioare şi, implicit, adaptarea la studiul de caz – procesul de instituire şi instituţionalizare a limbii naţionale a Republicii Moldova. Analiza se concentrează asupra rolului jucat de factorii politici şi, respectiv, linguistici, precum şi asupra raportului dintre ei. Propun, şi în acest caz, o înţelegere atât a dinamicii fiecăruia dintre cele două componente cât şi a raportului dintre ele în termeni de autoritate şi libertate şi, implicit, o reprezentare, la ambele niveluri (de componentă individuală şi, respectiv, de raport) ca forţe centripete şi centrifuge. Merită observat că factorii politici şi cei lingvistici pot acţiona fie ca forţe convergente fie ca forţe divergente.

3. CAZUL (PSEUDO-)LIMBII MOLDOVENEŞTI

3.1 Schimbarea numelui limbii este contrastată de neschimbarea limbii

Limba vorbită de moldovenii basarabeni este şi astăzi o limbă vie datorită faptului că a rămas un obiect istoric: vorbitorii ei au continuat s-o facă şi s-o refacă. Că acest proces a implicat o relativă rusificare şi, într-o oarecare măsură, o evoluţie paralelă cu cea a limbii române de dincoace de Prut este un fapt incontestabil[26]. O funcţie intrinsecă a limbii este comunicarea intersubiectivă. În condiţii precum cele în care se găsea comunitatea românească de peste Prut, aceasta implică nu doar nevoia de a comunica cu

[26] Cf., spre exemplu, Vîrban 1994.

BDD-V2873 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:13 UTC)

alţi vorbitori în aceeaşi limbă, ci, în plus, şi un dialog a două sau mai multe limbi[27] (istorice) şi, implicit, o adaptare şi contaminare continuă a limbilor care interacţionează, în sensul creării unui nucleu minim comun (minimum necesar); de fapt a unei serii de astfel de nuclee care variază în timp şi spaţiu. Nu este vorba de un *common core* în sensul propriu (intersecţie a idiolectelor, Hocket 1955: 19); ci de unul/unele *sui generis,* resultat(e) din intersecţia a două sau mai multor limbi în contact. Acest(e) nuclee comune informal(e) coexistă uneori cu o limbă comună (oficială, formală) – în cazul de faţă, limba rusă. Deşi limba unei minorităţi în Basarabia/R.S.S. Moldovenească, rusa era limba majorităţii în Imperiul Țarist/Uniunea Sovietică. Pentru moldovenii basarabeni, limba comună vorbită rămânea româna; rusa era limba comună oficială. Fără un sistem de referinţă ferm şi permanent, contaminarea limbii române (a sub-graiului basarabean[28]) era inevitabilă. Situarea periferică şi, mai ales, izolarea faţă de centrul inovator (România) au slăbit rezistenţa limbii la factori contaminatori. În plus, multe dintre ariile de limbă română includeau enclave lingvistice diverse sau erau ele însele enclave în alte arii lingvistice. În parte naturală, discontinuitatea a fost potenţată de politici mai mult sau mai puţin precise: deportări, insedierea unor populaţii de alte etnii, serviciul militar, deplasări pe motive profesionale etc[29]. Se poate uşor nota (din succintele informaţii istorice oferite mai sus) existenţa şi concurenţa în timp a numeroşi factori care se constituie ca forţe centrifuge, contrastând procesul de formare, afirmare şi conservare a identităţii lingvistice a moldovenilor basarabeni. Faptul că ei continuă să vorbească şi astăzi româneşte (graiul moldovenesc-basarabean) este dovadă incontestabilă a faptului că limba română a continuat în conştiinţa lor (a vorbitorilor) şi, implicit, că neschimbarea primează asupra schimbării[30]. În ciuda unui context care prezintă elemente concrete de bi/multi-lingvism, româna rămâne prima limbă a majorităţii populaţiei Republicii Moldova, în timp ce rusa este limba nativă a unei minorităţi (vezi, spre exemplu, Coşeriu 1994b). Recent, Matthew Ciscel tinde să minimalizeze acest „detaliu”,

[27] Pentru conceptul de dialog, vezi, în particular, Bahtin/Voloşinov 1973 [1928]: 85-86, 95.

[28] Despre limba română şi variantele ei vezi, spre exemplu, Coşeriu 1995.

[29] Aşa cum rezulta şi din mărturiile directe (din păcate neînregistare) a multor basarabeni, cu prilejul unei mici anchete lingvistice în vara anului 1991; vezi Vîrban 1994 (articolul se referă strict la influenţa lingvistică).

[30] Schimbarea lingvistică nu există, în sensul transformării unui fapt de limbă în altul; există doar substituirea unui fapt prin altul (detalii în Coşeriu 1983). Prin extensie, nici schimbarea (transformarea) unei limbi în alta nu există (în sensul că româna s-ar putea transforma într-o altă limbă); dar există substiturea unei limbi cu alta (moldovenii ar putea substitui limba română cu o altă limbă; adică vorbitorii ar înceta să refacă româna).

BDD-V2873 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:13 UTC)

asimilând situaţia din Republica Moldova unui caz de multilingvism şi reducând, nejustificat, poziţia lui Coşeriu (1994b) la una ideologică:

> However, for those familiar with Moldova and with the pro-Romanian ideology of Dr. Coşeriu, the identities of the languages is[sic!] clear. It would also be clear that the language identity categories suggested by him are by no means universally recognized. Indeed, it is the high degree of disagreement about the social and linguistic identity of various groups in Moldova that makes the national context particularly troublesome when it comes to analyzing multilingualism. (2007: 85; cf. şi 142-4)

Că majoritatea vorbeşte româneşte nu este o chestiune de acord/dezacord, ci o situaţie de fapt.

3.2 Limba comună, limba naţională, *lingua franca*

Se impun, de asemenea, o serie de clarificări privind identificarea limbilor istorice care acoperă rolul de limbă comună[31], limbă naţională şi, respectiv, *lingua franca* în Republica Moldova. Limba comună[32] este limba română, prima limbă a majorităţii copleşitoare (cca. 2.500.000 de vorbitori nativi; Recensământ 2004). Limba naţională a Republicii Moldova este *de facto* limba română, între 1994 şi 2013 sub numele de moldovenească (negându-se astfel, *de jure,* identitatea moldovenească–română, adică apartenenţa la aceeaşi limbă comună). Rolul de *lingua franca* revine rusei (mai exact o *lingua franca* care are drept bază principală rusa); acesta fiind şi unul dintre motivele (pe lângă invocarea rolului său de limbă oficială în trecut) pentru care rusa (cca. 200,000 de vorbitori nativi; Recensământ 2004) revendică rolul de a doua limbă naţională[33]. Este, în plus, invocată o anumită superioritate culturală a rusei faţă de română/moldovenească. După circa un secol de ocupaţie ţaristă, jumătate de secol de sovietizare şi doar un sfert de secol de de-sovietizare, este normal ca rusa să fie încă o limbă importantă în Republica Moldova[34]. Indiscutabilă este şi calitatea sa de limbă a unei mari culturi. După cum de necontestat este şi dreptul minorităţii ruseşti, ca de altfel al tuturor minorităţilor

[31] Există diverse grade ale unei limbi comune: *common core* (Hockett 1955: 19), *limba comună orală* şi *limba comună scrisă* – ultima fiind parte a unui proiect politico-cultural: de construire a identităţii naţionale; un dialect poate juca rolul de limbă comună; limba unei minorităţi poate fi folosită ca limbă comună scrisă; cf. Coşeriu, 1996: 110-5.

[32] Limba comună în sensul de acel *maximum* de înţelegere mutuală la toate nivelurile discursive; vezi Bahtin 1981[1934–5]: 271.

[33] Detalii în Ciscel 2007:147–59.

[34] Pentru rolul ei în sistemul de formare, în perioada 1989–99, vezi Mlečko [Млечко] 1999.

BDD-V2873 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:13 UTC)

lingvistice din Republica Moldova, de a putea continua să-şi folosească limba. Nu există însă un temei obiectiv pentru a ridica limba rusă la rangul de limbă oficială, atâta vreme cât acest lucru nu va fi revendicat liber de majoritatea populaţiei republicii. Fiecare limbă îşi are propriul model de exemplaritate. Faptul că o limbă ar putea fi *containerul formal* al unei culturi majore (cum este fără îndoială cea rusă), nu justifică impunerea ei asupra altor limbi, fie ele şi legate de culturi percepute ca mai puţin importante (cum ar putea fi cea română şi, cu atât mai mult, cea moldovenească)[35]. Limba română a dezvoltat propria ei limbă exemplară, la care făcea referinţă *de facto* şi aşa-numita limbă moldovenească; chiar dacă formal s-a negat, pentru o vreme, acest lucru.

3.3 Autoritate şi libertate politică şi lingvistică în facearea limbii moldoveneşti

Felul în care se manifestă/acţionează autoritatea şi libertatea la nivel politic şi lingvistic, constituindu-se ca forţe centripete şi/sau centrifuge, se schimbă de la un scenariu sau altul. Două sunt deosebit de relevante.

Într-un prim scenariu, corespunzător perioadei [1988]1991–94, limba [autoritatea lingvistică] acţionează în sensul afirmării unităţii de identitate moldovenesc–român; de aici şi instituirea românei ca limbă naţională (deja în 1989!). În acelaşi sens acţionează şi spiritul politic care duce întâi la suveranitate (1990) şi apoi la independenţă (1991). Merită subliniat că limba (identitatea lingvistică) este un element fundamental în revendicarea identităţii naţionale a basarabenilor. O intenţie politică puternică se constituie în forţă centrifugă faţă de puterea sovietică şi, în acelaşi timp, în forţă centripetă în sensul legitimării identităţii naţionale. Identitatea moldovenesc–român implică şi unitatea cu România, tinzând nu spre constituirea unui nou centru (moldovenesc), ci spre unul deja existent (România). Un astfel de scenariu a stârnit, cum era şi de aşteptat, reacţii din partea minorităţilor etnice, în particular din partea celor slave şi a celei ruse în special. Aceste reacţii s-au constituit în forţe centrifuge de diverse naturi. Pentru cea mai mare parte, rezistenţa lor nu era neapărat orientată împotriva independenţei politice în sine, cât mai degrabă împotriva unei eventuale uniri cu România; de unde şi intoleranţa faţă de acceptarea românei ca limbă naţională. Radicală este însă reacţia din partea grupurilor transnistrene, care refuză să accepte Chişinăul ca nou centru. Constituirea lor într-o forţă centrifugă radicală duce la auto-declararea unei republicii transnistrene[36]. Tensiunea creată degenerează în

[35] Cf. şi Ciscel 2007: 144-5.

[36] Deşi nu este în esenţa sa una de natură lingvistică, rezistenţa transnistreană acţionează totuşi ca puternic factor destabilizator, cu repercursiuni şi la nivel lingvistic. Schimbarea numelui limbii naţionale ar putea garanta abandonarea proiectul unionist.

BDD-V2873 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:13 UTC)

conflict militar (martie–iulie, 1992). Că politica de la Moscova nu este cu totul străină de felul în care a evoluat acest conflict, o demonstrează rolul jucat de exponenţi ale celei de-a XIV-a armate (ex-)sovietice, *de jure* dizolvate, *de facto* încă în zonă[37].

În imposibilitatea de a ţine sub control diversele arii conflictuale şi a face faţă diverselor presiuni, guvernul de la Chişinău recurge la un compromis: lasă deoparte proiectul unionist, în favoarea unuia naţional – afirmarea identităţii moldoveneşti (ca diferită de cea română). Numele limbii naţionale se schimbă din română în moldovenească. Acest al doilea scenariu vede o relativizare a forţelor centrifuge din prima categorie (cele care acceptau identitatea moldovenească, dar respingeau identitatea cu româna), ducând însă doar la o suspendare a conflictului cu forţele trans-nistrene[38]. De precizat că, în timp ce forţa centrifugă a majorităţii limbilor minorităţilor etnice se înscrie în parametri normali (stă în firea lucrurilor ca o minoritate să reziste instituţionalizării limbii grupului majoritar ca limbă naţională), cea a limbii ruse iese din aceşti parametri, revendicând statutul de a doua limbă naţională/oficială, alături de limba moldovenească. O astfel de revendicare se bazează pe autoritatea limbii ruse ca *lingua franca* şi pe rolul ei de limbă oficială în trecut.

4. RELEVANȚA CAZULUI

Analiza procesului de instituire/instituţionalizare a limbii naţionale a Republicii Moldova, întreprinsă în cele de mai sus, a dus la evidenţierea unor aspecte importante privind rolul puterii politice, cel al autorităţii lingvistice şi, nu în ultimul rând, al componentei lingvistice a identităţii naţionale.

4.1 Putere politică internă slabă. Presiuni externe

În contex post-Sovietic există exemple de putere politică slabă/fragilă condiţionată din exterior (de către o putere politică străină), Republica Moldova

[37] Uniunea Sovietică nu mai există, dar cea de a XIV-a armată (ex-)sovietică (după 1991, parte a armatei Federaţiei Ruse) ‚a uitat' să se retragă. Deşi Rusia s-a angajat oficial să-şi retragă prezenţa militară ilegală din regiunea moldovenească transnistreană, la Summitul OSCE de la Istanbul (1999), şi a fost ulterior somată de către NATO să-şi respecte angajamentul (18.11.2008), nu sunt semne că ar avea de gând să o facă. Pentru conflictul din 1992, vezi Lynch 2000: 109-26; cf. Ciscel 2007: 6-7, 43-4 şi 70.

[38] Referitor la scenariul din 1995, vezi, spre exemplu, Ionescu 2002: 52-5; cf. 119-22. Transnistria, Nagorno-Karabah, Abhazia şi Oseţia de Sud sunt toate considerate zone post-sovietice de „conflict îngheţat". Referitor la politica Rusiei faţă de câteva republici ex-sovietice, vezi Lynch 2007; pentru Moldova vezi 109-26.

BDD-V2873 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:13 UTC)

fiind unul dintre ele. Ea reprezintă un caz de putere politică independentă *de jure,* dar nu și *de facto*. O putere externă acționează ca forță centrifugă [politica de la Moscova], condiționând alegerile [libertatea] puterii interne și slăbindu-i, implicit, autoritatea. Diferit, dar tot din afară, alegerile Republicii Moldova sunt condiționate/influențate și de politica Bucureștiului. În sfârșit, o a treia condiționare este exersată de către Uniunea Europeană, Moldova a semnat recent (noiembrie 2013) faimosul *Eastern Partnership*. Spațiul libertății rămâne în continuare îngust.

4.2 O autoritate lingvistică dual?

În Republica Moldova, există două tipuri de autoritate lingvistică, legate de două limbi: româna [numită pentru o vreme moldovenească] și rusa. Autoritatea limbii române [moldovenești] este dată de caracterul ei de limbă comună a majorității vorbitorilor, fapt care justifică statutul ei de limbă națională și explică rolul ei de forță centripetă (în consolidarea componentei lingvistice românești a identității naționale din Republica Moldova), lăsând totuși spațiu pentru alte limbi (cele ale minorităților etnice în primul rând). Într-un spațiu politic democratic (bazat pe autoritate; deci care permite majorității să decidă liber) sunt șanse efective ca această identitate să fie consolidată și formalizată; așa cum se va și întâmpla (vezi *infra* Postscript). Autoritatea limbii ruse este de o cu totul altă natură, bazându-se în primul rând pe rolul său de limbă oficială (supra-națională) în trecut și pe cel de *lingua franca* în prezent. Primul devine sau, cel puțin, ar trebui să devină irelevant în context post-sovietic. Ce de-al doilea, deși rămâne important, se poate însă eroda cu timpul. Aspirația limbii ruse de a fi ridicată la rangul de a doua limbă națională este exagerată și nejustificată. Limba rusă este principala forță centrifugă, contrastând impunerea limbii române ca limbă națională; cu observația că rezistența sa tindea să se relativizeze ușor în scenariul în care limba și identitatea națională a Republicii Moldova era formal afirmată ca moldovenească și, deci, percepută ca diferită de cea română/românească (Ciscel 2007: 147-59). Același lucru este valabil, în linii mare, și pentru alte minorități.

4.3.Identitate lingvistică fictivă

Începând cu 1994, procesul de legitimare sau mai degrabă de delegitimare a identității lingvistice naționale a Republicii Moldova a fost condiționat politic (de conflicte interne, de orientarea ideologică a puterii interne și de presiuni externe). O astfel de condiționare a dus la instituționalizarea unei identități lingvistice fictive – limba moldovenească. Una este a chema limba

BDD-V2873 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:13 UTC)

română din Republica Moldova cu numele de moldovenească, ceea ce este, oricum, ridicol[39], dar se poate, alta este a susţine că moldovenească este o altă limbă decât româna, ceea ce nu se poate. Minorităţile etnice pot acţiona ca forţe centrifuge faţă de impunerea românei ca limbă naţională, dar nu au calitatea de a se exprima cu privire la identitatea limbii vorbite de basarabeni. Nu au această calitate nici basarabenii înşişi. Nu mai este o chestiune de libertate, ci una de autoritate. Problema identităţii unei limbi nu se rezolvă nici prin decizie politică, nici nu se lasă la cheremul liberului arbitru al cetăţenilor unui stat, fie ei şi vorbitori nativi. Limba moldovenească nu există. Chiar dacă toţi moldovenii ar decide, liber, că limba lor este diferită de română, ea tot română ar rămâne; cel puţin deocamdată. Ceea ce face o limbă nu este numele. A demostra că moldovenească este română este un simplu exerciţiu de retorică. Avem de-a face cu o pseudo-problemă: nu de rezolvat ci de dizolvat.

Rămâne totuşi extrem de interesant de constatat cum instituţionalizarea unei ficţiuni [limba moldovenească ca diferită de română] modifică/influenţează raportul de forţe la nivel politic şi lingvistic.

4.4. Identitatea lingvistică – parte a identităţii naţionale

După cum am menţionat deja, limba este un element fundamental în constituirea unei identităţi naţionale[40]. În perioada de proto-desovietizare/post-Sovietică, s-a recunoscut formal drept limbă naţională mai întâi limba română (1988–până la Constituţia din 1994), apoi limba moldovenească (1994–2013). Decretarea românei ca limbă naţională s-a făcut pe bază lingvistică: autoritatea românei ca limbă comună şi posibilă într-un context politic democratic (în care se poate impune voinţa liberă a majorităţii), aşa cum fosta R.S.S. Moldovenească, mai întâi, şi cum nou creata Republică Moldova, într-o primă fază, aspira să devină. Înlocuirea ei, la nivel formal [simplă schimbare a numelui, nu şi a limbii], cu limba moldovenească, prin Constituţia din 1994, a fost, aşa cum am încercat să arătăm, o alegere condiţionată politic, sub presiuni de natură externă exercitate în mod transparent de către Rusia. Este un caz de falsificare grosolană a unei identităţi lingvistice. O astfel de strategie are o finalitate bine definită: o identitate lingvistică diferită serveşte construirii unei identităţi naţionale diferite; şi, mai departe, o identitate naţională diferită poate fi intrumentală în obstacularea unei eventuale unităţi politice cu România.

[39] Dată fiind evidenţa incontestabilă a identităţii moldovenească-română; un apogeu al ridicolului în Stati 2003.

[40] Vezi, în acest sens, şi Coşeriu 1992–3.

BDD-V2873 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:13 UTC)

4.5 Pertinența modelului teoretic

Înțelegerea factorilor politici și lingvistici, precum și a raportului dintre ei, în termeni de autoritate și libertate și, implicit, reprezentarea lor ca forțe centripete și, respectiv, centrifuge au permis articularea unei descrieri coerente și consistente a cazului limbii naționale din Republica Moldova. Puterea politică slabă (democrație fragilă/incipientă), conflictele interne (în primul rând de natură etnică) și presiunile externe acționează ca factori destabilizatori, subminând autoritatea sistemului politic, condiționându-i și relativizându-i deciziile (deci libertatea de decizie). La nivel de politică lingvistică, asta duce la o punere în paranteză a autorității lingvistice. Etichetarea limbii naționale ca moldovenească (și, implicit, diferențierea ei de română) prin articol contituțional reprezintă o formalizare a unei ficțiuni lingvistice. Cea din urmă nu este neapărat un scop în sine, ci mai degrabă instrumentală în legitimarea unei identități moldovenești, ca diferită de cea română, și, implicit, în delegitimarea unei eventuale revendicări unioniste (unirea cu România). Unirea cu România nu este obligatorie, dar decizia de a o pune sau nu în aplicare aparține, în primul rând, cetățenilor Republicii Moldova și, în al doilea rând, României. Indiferent de evoluția ei viitoare, această problemă trebuie însă separată de cea a limbii.

Postscript

Prin hotărârea nr. 36/05.12.2013, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a decis revenirea la numele de limba română, invocând prevalența Declarației de Independență asupra Constituției. Fără a intra în chestiuni de natură juridică, țin să precizez ca acest demers nu duce automat la o restaurare a situației de dinainte de 1994. Înainte de 1994, afirmarea identității lingvistice moldovenească–română era parte integrantă a unui proiect unionist; obstaculat ulterior, după cum am arătat, de conflicte interne și presiuni externe. Re- afirmarea acestei identități în decembrie 2013 nu duce automat și la reactivarea proiectului unionist. Revenirea la numele de limba română s-a făcut la scurt timp după ce Moldova a semnat Parteneriatul de Est cu Uniunea Europeană. În mod paradoxal, cea din urmă este acum și principalul „obstacol" în fața proiectul unionist. Avem de-a face cu un nou scenariu, nu mai puțin complex. Acesta merită însă o analiză detaliată, care va face obiectul unei cercetări viitoare.

SURSE

„Așezământul obrazovaniei oblastei Basarabiei", din 1918, al lui Alexandru I; abrogat în 1828; fragmente disponibile on-line http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10692009_00228.html

BDD-V2873 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:13 UTC)

Constituţia Republicii Moldova, 1994: http://lex.justice.md/document_rom.php?id=44B9F30E:7AC17731

Declaraţia de Independenţă a Republicii Moldova, 1991: http://www.istoria.md/articol/573/

Hotărârea nr. 36 din 05.12.2013 a Curţii Constituţionale a Republicii Moldova privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituţie în corelaţie cu Preambulul Constituţiei şi Declaraţia de Independenţă a Republicii Moldova (Sesizările nr. 8b/2013 şi 41b/2013): http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=476&l=ro

„Legea nr. 3465–XI, 1.09.1989, Veştile 9/217.

„Legea nr. 49, 22.03.2012 [modificarea şi completarea Legii nr. 100-XV din 26.04.2001] privind actele de stare civilă".

BIBLIOGRAFIE

Arendt, Hannah, 2004[1951], *The Origins of Totalitarianism,* NY, Schocken Books.

Arendt, Hannah, 1998[1958], *The Human Condition,* University of Chicago P.

Arendt, Hannah, 1977[1961], *Between Past and Future: Eight Exercises in Political Thought,* NY, Penguin Books; în particular "The Concept of History", 41-90; "What is Authority?", 91-141; şi "What is Freedom?", 143-71.

Arendt, Hannah, 1970, *On Violence,* NY, Harcourt.

Arendt, Hannah, 1994[1930–54], *Essays in Understanding. 1930–1954,* NY–San Diego–London, Harcourt.

Bahtin, Mihail M. [Bakhtin, Mikhail M.], 1993[1919–21/1986], *Towards a Philosophy of the Act,* Austin, University of Texas P. [*К философий поступка* / *Философия и социология науки и техники: Еженодник 1984–1985,* 82-138].

Bahtin, Mihail M. [Bakhtin, Mikhail M.], 1984[1929/1963] *Problems of Dostoyevsky's Poetics,* Minneapolis, University of Minnesota P. [*Проблемы творчества Достоевского* / *Проблемы поэтики Достоевского*]

Bahtin, Mihail M. [Bakhtin, Mikhail M.], 1981[1934–5], „Discourse in the Novel", The Dialogic Imagination, Austin–London: University of Texas P., 259-422 [„Слово в романе"].

Bahtin, Mihail M. [Bakhtin, Mikhail M.], 1999[1979], *Speech Genres and Other Late Essays,* Austin, University of Texas P., ediţia a VII-a [*Эстетика словесного творчества,* 1979].

Bahtin, Mihail M. [Bakhtin, Mikhail M.]/Medvedev, Pavel N., 1978[1928], *The Formal Method in Literary Scholarship,* Baltimore, Md., John Hopkins U.P. [Медведев, П.Н., *Формальный метод в литературоведений*].

Bahtin, Mihail M. [Bakhtin, Mikhail M.]/ Voloşinov[Voloshinov], Valentin N., 1973[1928] *Marxism and the Philosophy of Language,* Cambridge–Massachusetts–London, Harvard U.P. [Волошинов, В.Н., *Марксизм и философия языка. Основные проблемы социологического метода в языке*].

Brad Chisacof, Lia, 2012, *Româna în secolul fanariot,* Bucureşti, Casa Cărţii de Ştiinţă.

BDD-V2873 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:13 UTC)

Ciscel, Matthew H., 2007, *The Language of the Moldovans. Romania, Russia, and Identity in an Ex-Soviet Republic*, Lanham, Lexington Books.

Ciscel, Matthew H., 2011, „What Does Democracy Mean in Moldova. Political Discourse Around Contested Words in the Disputed Elections of 2009", Andrews, Ernest, 2011, *Legacies of Totalitarian Language in the Discourse Culture of the Post-Totalitarian Era. The Case of Eastern Europe, Russia and China,* Lanham, Lexington Books, 55-75.

Coşeriu, Eugeniu, 1997[1958], *Sincronie, diacronie şi istorie*. *Problema schimbării lingvistice,* Bucureşti, Editura Enciclopedică; trad. de Nicolae Saramandu; original *Sicronía, diacronía e historia,* Montevideo, 1958.

Coşeriu[Coseriu], Eugeniu, 1983, „Linguistic Change Does Not Exist", *Linguistica Nuova ed Antica*, Anno I, 51-3.

Coşeriu, Eugeniu, 1992–3, „Unitate lingvistică – unitate națională", *Eugeniu Coşeriu. Prelegeri şi conferinţe*, supliment la *Anuar de lingvistică şi istorie literară, seria A. Lingvistica*, Iaşi, XXXIII, 181-9.

Coşeriu, Eugeniu, 1995, „Unitatea limbii române. Planuri şi criterii", *Limba română şi varietăţile ei locale*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 11-9; cf. Coşeriu 1996c: 105-21.

Coşeriu, Eugeniu, 1994a, „Latinitatea orientală", *Limba Română*, Chişinău, IV, nr. 3(15), 10-25; cf. Coşeriu 1996c: 15-31.

Coşeriu, Eugeniu, 1994b, *Lingvistică din perspectivă spaţială şi antropologică: trei studii,* Chişinău, Ştiinţa.

Coşeriu, Eugeniu, 1996a, *Lingvistica integrală. Interviu cu Eugeniu Coşeriu realizat de N. Saramandu*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române.

Coşeriu, Eugeniu,1996b[1987], „Limbaj şi politică", *Revista de lingvistică şi ştiinţă literară*, Chişinău, nr. 5, 10-29.

Coşeriu, Eugeniu, 1996c, *Limba română este patria mea. Studii. Comunicări. Documente*, Chişinău, Revista „Limba Română"/Fundaţia Culturală „Grai şi Suflet"; cf. şi ed. a II-a 2007: Chişinău, Casa Limbii Române.

Coşeriu, Eugeniu, 2005, *Limba română – limbă romanică. Texte manuscrise editate de Nicolae Saramandu*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Enciu, Nicolae, 2012, „Unirea Basarabiei cu România ca şansă a asimilării modernităţii europene", *Akademos*, nr. 2(25), 39-44; cf. http://akademos.asm.md/files/Academos_2_25_2012.pdf

Goşu, Armand, 1998, „Basarabia sub ocupaţie ţaristă", Scurtu, Ioan (coord.), *Istoria Basarabiei, de la începuturi până la 1998*, Bucureşti, Editura Semne.

Hockett, Charles F., 1955, *A Manual of Phonology*: *Indiana University Publications in Anthropology and Linguistics*, Memoir 11, *International Journal of American Linguistics,* vol. 21, nr. 4, October, Inc. Blatimore, Waverly Press; cf. http://archive.org/details/manualofphonolog00inhock

Ionescu, Dan, 2002, *From SSMR to the Republic of Moldova ± pmr*, Chişinău, Museum.

Liboni, Dionisie, 2013, *Modificarea statutului juridico–administrativ al Basarabiei în deceniile 3 şi 4 ale secolului al XIX-lea, STUDIUM*, III, nr. 1-2 (5-6):

BDD-V2873 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:13 UTC)

http://www.istorie.ugal.ro/ISTORIE/CERCETARE/STUDIUM/ARTICOLE_STUDIUM/ARTICOLE_STUDIUM5-6/5-605_LIBONI.pdf

Mlečko, T. P. [Млечко, Т.П.] 1999, *Быть или не быть? Русский язык в системе образования Республики Молдова 1989–1999*, Chişinău, „Инесса".

Musteaţă, Sergiu (ed.), 2012, *Tratatul de pace de la Bucureşti din 1812. 200 de ani de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus*, Chişinău, Pontos; cf. http://www.antim.md/files/culegere-conferinta_1812-final.pdf

Negru, Gheorghe, 2012, „Politica naţională a imperiului rus în Basarabia şi limba română", *Akademos,* nr. 2(25), 28-38.

Schuchardt, Hugo, 1909, „Die Lingua franca", *Zeitschrift für romanische Philologie,* XXXIII, 441-61.

Stati, Vasile, 2003, *Dicţionar moldovenesc-românesc,* Chişinău, Biblioteca PRO MOLDOVA, Tipografia Centrală.

Vîrban, Floarea, 2006a, „Bakhtin and Arendt in Dialogue. Authority and Freedom in 'Making' Language and Politics", *Hannah Arendt e o político – Cadernos de Filosofia,* nr. 19-20, 407-31.

Vîrban, Floarea, 2006b, „Despre relaţia între *limba literaturii* şi *limba literară* şi despre problema autorităţii în limbă", Barbu, V. şi Al. Mareş (eds.), *Floarea darurilor. In memoriam* Ion Gheţie, Bucureşti, Editura Academiei Române, 121-35.

Vîrban, Floarea, 1994, „Împrumuturi ruseşti în graiul din comuna Izvoare – Basarabia", *Limba română,* XLIII, nr. 5-6, 211-22.

Zaffi, Davide, 2010, *Between State's Interest and Rescuing Mission. On the History of Moldovan-Russian Relations*, CSSEO Working Paper, nr. 150.

Zub, Alexandru, 2012, „Basarabia – periplu istoriografic", *Akademos*, nr. 2(25), 23-4.

Floarea VÎRBAN
Northeastern University–CAPA
Florence International

BDD-V2873 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:13 UTC)